

Jenny Kangasvuo

Värikaiku

Hautani täytettiin maalla, joka oli kerätty eri puolilta kylää. Siinä oli santaa merenrannasta, astiallinen tuhkaa ulkoliedestä, suomuista multaa kalankuivatustelineiden alta, saviruukunsirpaleita astioiden polttopaikalta, joutavia valkokiven ja limsiön kivi-iskoksia, möykkyjä ihmisten kovaksi polkemaan maalattiaa jokaisesta yhteistalon huoneesta.

Kaikki tämä maa ruumiini yllä muistutti siitä, keille kuului ja keitä minun oli suojeltava. Maata olivat tallanneet kyläläisten jalkapohjat, ja maa näytti, kenen jalkoja minun olisi seurattava merelle kalaan, matkoille sukulaisten luo Länsimeren rannalla, jokea pitkin itään hirveä pyytämään.

Viimeiset kouralliset hautaani heitti kumppanini Pura.

Ylleni laskeutui muistojen paino.

Vainajajuhla pidettiin kaukana kylästä, kosken rannalla, sillä kosken vanha henki suojeli ihmisiä vainajahengiltä. Minultakin.

Kosken kohdalla joki halkeaa kuohuviksi salmiksi pienten kivisten saarten väliin. Se on enemmän joukko pienempiä koskia kuin yksi rannasta rantaan ulottuvat suuri koski. Vesi purskahtaa valkoisiksi kuohuiksi ja kiertyi pyörteiksi. Suurimmilla saarista kasvaa pajukkoa ja yksittäisiä isompia puita, mutta kevättulvan aikaan suurin osa pienistä kareista jää veden alle. Koski ei jäädy umpeen talvellakaan, silloin valkeat purskeet sekoittuvat lumeen ja sulapaikkojen vesi on mustaa. Matalan veden aikaan joen voisi ylittää hyppimällä kiveltä kivelle, jos tohtisi uhmata kosken pyhyyttä.

Kosken henki on vahva. Se on pysäyttämätön, ihmisen teoista ja vainajahengistä ei ole sille mitään vaaraa. Se on muotoutunut meren kareista joskus kauan sitten, ollut ensin nopeasti syvenevää rantavettä, sitten kuroutunut koskeksi meren paetessa. Sen henki makasi meren pohjassa kiveen sitoutuneena jo ennen kuin kivet nousivat vedestä koskeksi.

Tunsin pienuuteni sen rinnalla. Minä häviän, kun kukaan ei minua enää muista, mutta koski ja sen henki eivät häviä, ne eivät ole riippuvaisia siitä, muistavatko ihmiset niiden olemassaolon. Ne vain ovat, ja jatkavat olemista oli niillä nimi tai ei.

En nähnyt vainajajuhlassa kosken henkeä, kuten voin nähdä ihmisestä irtoavan hengen. Tunsin sen jyminessä ja veden liikkeessä, kuten elävätkin. Tämä ei ole joen ainoa koski, mutta tämän kosken rannalle merenrannan ihmiset kokoontuvat viettämään vainajajuhlaa.

Kosken rannalla on suuri, kirkkaanpunainen kivi, jonka pyöreä muoto tuo mieleen vastateurastetun hirven maksan. Sen ihmiset valelivat hylkeenrasvalla ja punamullalla ja itkivät vainajiaan. Sen äärellä itki myös Pura, ensimmäistä kertaa sen jälkeen kun minä olin kuollut.

Nuolin hänen kyneleensä ja joka pisarassa maistoin muiston itsestäni.

Minun henkielelläni oli se, kuinka joka kesä me meloimme kahdestaan ulkosaarille keräämään merikaalia ja maksaruohoa, jotka oli kylän lähetyiltä jo syöty pois. Kerättyämme vasumme täyteen me söimme eväämme ja sitten kurotuimme toisiamme kohti, naimme auringonpaisteessa ja nauroimme sen jälkeen. Myöhään illalla palasimme kylään nahkavene täynnä vihreitä meheviä lehtiä. Seuraavana päivänä merikaali survottiin isommalla joukolla

suuriin varastoastioihin meriveden kanssa tekeytymään hapankaaliksi, joka säilyisi talven yli ja vielä sen jälkeenkin.

Maistoin Puran poskelta sen, kuinka talviaamuina käperryimme taljoille vielä hetkeksi, kinastelimme kuiskaten siitä, kumman pitäisi nousta lisäämään polttopuita lieteen ja hihitimme, kun joku muu yhteistalossa nousi ja teki sen.

Vainajajuhlassa minun olisi pitänyt mennä vainajalaan. Kiven kautta minulle annettiin polku sinne, mutta en seurannut sitä.

Puran suru ei kuihtunut syksyn lehtien lailla, se ei jäätynyt meren kanssa. Se kyti pimeässä koko pitkän talvensydämen.

Aurinko paistoi kipeästi silmiin kovilta keväthangilta, kun Jama hiihti kylään. Yksin.

Hyljestyskausi ei ollut vielä alkanut, harppuunoita ja kelkkoja kunnostettiin ja tarkastettiin, taljojen kuivaamiseen tarkoitettuja kehikoita koottiin, odoteltiin sopivaa säätä. Vuorotellen ihmiset kävivät hiihtelemässä jäällä ja tarkkailemassa, joko kuutteja näkyisi. Syksyllä oli ollut edellinen suuri hyljestyskausi, kun niiniverkot oli viritetty pyydystämään talvea varten lihonneita norppia, joiden rasva oli kerätty huolellisesti talteen. Mustaselkähylkeet olivat kuitenkin suurempia, ja talven ja imetyksen laihduttaminakin niistä riittäisi paljon rasvaa keitettäväksi. Lisäksi kevään kuuttien liha oli pehmeämpää ja turkit siloisemmat kuin aikuisilla hylkeillä.

Tähän levottomaan odottamiseen Jama osui. Hän veti ahkiota, ja kun hän riisui huppunsa, kaikki näkivät, kuinka ahavoituneet ja väsyneet hänen kasvonsa olivat. Huulet olivat rohtuneet ja poskilla kukkivat punaisina pakkasen katkaisemat seittimäiset verisuonet. Häntä autettiin ahkion purkamisessa, ja sitten hänet ohjattiin yhteistaloon, tarjottiin kuumaa variksenmarjamehua ja madekeittoa, joka oli keitetty Puran kalastamista mateista.

Pura oli ottanut tavakseen käydä yökalalla, sillä hän vältteli äänekkäitä iltoja, kun kaikki ihmiset kokoontuivat viettämään aikaa yhteistaloon. Minä puutuin hänen viereltään, eikä häneltä riittänyt naurua muille.

Jama vaikutti kiusaantuvan ympärillään huolestuneesti häärivistä ihmisistä. Kukaan ei tohtinut kysyä, missä hänen matkatoverinsa olivat, sillä kaikki tiesivät, ettei kellään ole tapana matkustaa yksin, ei omasta tahdostaan.

Jama tuntui kantavan suurta surua, ja rakkaani tunnisti sen.

Kun Jama siirtyi pois lieden hyörinän ääreltä, hämääjän, Pura meni hänen luokseen.

"Olen menossa illalla ja yöllä kutumadetta kalastamaan. Jos haluat tulla mukaan."

Jama suostui heti.

Yön tultua he hiihtivät merenlahden yli jokisuuhun, jossa kulki mateiden kutupolku. Oli tunkkaisen lämmin talviyö, puolikas kuu oli valoisa läikkä pilvimassan takana. He joutuivat vähän väliä pysähtymään ja kopistelemaan sauvalla nuoskalunta kengän ja päläksen välistä.

Jokisuussa oli sarja umpeen jäätyneitä avantoja, jotka oli merkitty lumeen isketyillä pajunvitsoilla. Pariin päivään ei ollut satanut lunta, ja avantoja peitti kova, kirkas jää. Niiden ympäristöä täplittivät yhä pari yötä sitten saaliiksi saatujen mateiden veriset jäljet, joita ketut olivat käyneet nuolemassa. Pura hakkasi liusketuuralla neljä avantoa auki ja päästi Jaman sille avannolle, josta edellisenä kertana oli tullut eniten kalaa. He kiinnittivät syötit harojen hirvenluisiin koukkuihin ja laskivat ne varovasti niinisiimassa avantoon.

Kuu kulki tahrana taivaalla, kun he kykkivät taljoilla hiljaa, kumpikin oman avantonsa äärellä varovaisesti joenpohjaa painavalla haralla kopsutellen, odottaen että himokas made luulisi haraa kumppanikseen tai saaliiksi.

Yön mittaan he nostivat useamman mateen, ja kun vedestä nousi sopivan pullea emokala, Jama perkasi sen ja he söivät mätiä tuoreeltaan. Pura kaivoi repustaan kuivattua

hirvensydäntä, pähkinöitä ja hylkeenrasvakakkuja, joissa oli kuivattuja karpaloita, savikansiemeniä ja hunajaa. Jama tarjosi haaleaa pihlajanmarjamehua turkkinsa alla kantamastaan leilistä.

Taivas oli vaalennut, mutta ei vielä punertunut: auringonnousuun oli aikaa.

"Jatketaanko vielä?" Pura kysyi.

Jama purskahti itkuun.

Pura antoi toisen itkeä, pidätti omia kyyneleitään.

"Minun toverini, hänestä tuli harmaaposki, enkä minä osannut tehdä mitään." Jama pudisti päätään. "Tällä tavalla me istuimme ja söimme, joskus monta päivää pelkkää matkaevästä, jos olimme laiskoja tai ei ollut saalissonnea."

"Mitä tapahtui?" Pura kysyi varovasti.

"Hän sai kuumeen, joka meni hänen aivoihinsa."

"Minun kumppanini sai sellaisen kuumeen viime kesänä", Pura sanoi.

"Me olimme matkalla Valkealle merelle", Jama sanoi.

"Valkealle merelle?" Minun vielä eläessäni Pura ei ollut koskaan ajatellut haluavansa nähdä Valkeaa merta, mutta nyt sen ranta houkutti häntä.

"Henkiä on piirretty sen rantakallioihin. Halusin seurata sormillani niiden jälkiä kivellä. Sieltä aioimme matkata syksyyn mennessä Oniejärvelle."

Pura nielaisi. Oniejärvelle. Se on sanoinkuvaamattoman kaukana. Kulkijat toki kehuskelivat käyneensä Oniejärvellä, mutta heidän tarinoidensa epämääräisyys kertoi siitä, että heidän lahjoina jakamansa tavara oli vaihtanut käsiä monta kertaa matkalla kylään. Kun tarpeeksi etelään kulki, meripihkaa saattoi kuulemma kerätä rannalta kuin mitä tahansa kiviä, mutta kuka siihen voisi uskoa?

"Ja nyt minun on kannettava suruni yksin vedenjakajalle," Jama nyyhkäisi. Yhtäkkiä Jama katsoi Puraa silmiin. Kyyneleet lakkasivat vuotamasta, mutta niiden jäljet vielä näkyivät rantuina poskissa. "Minä kuulin, että sinäkin olet kokenut suuren menetyksen. Haluatko lähteä matkaseurakseni kohti vedenjakajaa?"

Puolta kuuta myöhemmin Jama ja Pura lähtivät hiihtämään joen jäätä pitkin pohjoiseen. Pura hiihti vetäjänä edellä, teki latua ja ahkionuraa. Hän tunsu tien, vaikka ei ollut käynyt vedenjakajalla koskaan: jokea ylävirtaan.

Ennen ensimmäistä joenmutkaa Pura pysähtyi hetkeksi ja katsoi taakseen kohti kylää. Aurinko oli sulattanut lumikerroksen hangen pinnalta ja paljastanut kaiken sen noen, jota kylän liesissä poltetusta tulesta oli lumelle leijailnut. Joissain kohdin lumi oli verisen ruskeaa hylkeenteurastuksen jäljiltä, ja siellä täällä kukkivat koirien ja ihmistenkin jättämät keltaiset kusiäplät. Kylän ympäristö näytti nuhjuiselta, odotti vain sitä, että lumi sulaisi pois ja paljastaisi vihreään puhkeavan maan. Siihen menisi kuitenkin vielä ainakin kuukausi.

He hiihtivät jokea ylös vanhoja latuja pitkin. Päivännäöllä he ohittivat kaksi vanhaa kylää. Kolmannessa kylässä he yöpyivät, sillä se osui sopivasti heidän tielleen iltapuolella. Kukaan ei enää muistanut sen haltijan kasvoja, joka oli haudattu yhteistalon lattian alle. Se oli muuttunut kasvottomaksi ja palannut sukunsa kierto. Tunsin silti haltijan kaiun, kuulin variksen siipien lepatuksen.

Lumen alta nousivat vielä joitakin yhteistalon seinäparruja, niiden vieressä olivat turveseinien jäänteet ja kattoruokojen kasat lumen alla. Jama rynkytti parruja ulkopuolelta tarkistaakseen niiden kestävyuden, ja kun se oli varmistettu, he kaivoivat lumen pois ehjimmän seinän vierestä ja virittivät hylkeennahkaisen laavun sen suojaan.

Minä ja Pura synnyimme vanhassa kylässä. Kun olimme aivan pieniä, meren rannalle saattoi juosta kylästä hetkessä. Kasvaessamme meri kuitenkin pakeni, kuten sen on tapana tehdä. Ensin sen rannat venyivät hiekkaiseksi matalikoksi, joka peittyi vedellä vain korkeimmalla vuorovedellä tai länsituulen tuomilla myrskyillä. Merestä nousi kiviä, joita vanhemmat ihmiset kertoivat veneillään väistelleen. Ryti peitti hietikon, kasvoi kaikkialla ja houkutti hanhia syömään juuriaan, teki entisistä kalavesistä linnustusmaita. Rytin tilalle kasvoi lepikko ja haavikko, koivut, lehmukset ja tamentaimet, jotka nousivat rantalehdoiksi. Jos meri pakenikin, joki seurasi sitä aina, suipisti suistoan ja uursi meren hiekkiaan uusia uomia saarien väliin, väisti kallioluodoiksi nousevat karit.

Lopulta meri oli vetäytynyt niin kauas, että sitä ei enää näkynyt kylästä, ja merenrantaan piti aina erikseen lähteä. Hylkeenpyyntiin lähdestä oli tullut työlästä, ja merikalastamisesta myös.

Uuden kylän paikka oli onneksi löytynyt helposti: heti rantaan saavuttuaan tenhot ja sukujen vanhimmat olivat nähneet kotkan, joka oli lentänyt mereltä heidän ylitseen ja laskeutunut korkeimpaan rannalla kasvavaan puuhun, paljasoksaiseen koivuun.

Mererannassa kasvavan, miehenkorkuisen rytin kerääminen oli aloitettu heti. Varastokodot oli purettu nopeasti ja rakennettu uudestaan meren rantaan. Yhteistalo oli purettu huone huoneelta, kunnes jäljellä oli vain yksi huone, johon ahtautuneina olivat nukkuneet kaikki kylään jääneet viluiset, vanhat ja raihnaiset, kun taas nuoremmat ja virkeämmät olivat nukkuneet hylkeennahkateltoissa uudella kylätantereella. Kaikki täysivoimaiset aikuiset ja osa isommista lapsista olivat olleet rakentamassa uutta kylää ja kalastamassa rantaan rakennettuja kuivatusriukuja täyteen, minä ja Pura muiden mukana.

Ihmisten ja rakennusten osien mukana oli siirtynyt myös kylän nimi. Sitä edeltäneet rakennusrykelmät joen varressa olivat vain vanhoja kyliä vailla erityistä nimeä.

Pura ja Jama jatkoivat päiväkausia matkaansa kohti vedenjakajaa. Yläjuoksua kohden hiihdetessä maisema muuttui. Joki juomursi kohti itää ja sitä reunustava maa nousi korkeaksi tavalla, joka oli Puralle täysin vieras. Hän oli elänyt koko elämänsä pakenevan meren matalalla rannalla, johon silmä upposi, tarttui vain satunnaisiin saariin ja kareihin. Pura ei ollut koskaan ennen nähnyt sellaista tukkoista maisemaa.

Toki hän oli tehnyt pitkiäkin metsästysretkiä, mutta puolenkin kuukauden retki tutuilla seuduilla on eri asia kuin ihmetellä koko ajan sitä, mitä seuraavan joenmutkan takaa paljastuu. Ja outoja asioita paljastuikin: Suuria järviä, joiden yli hiihtäminen vei puoli yötä; kaukaisuudessa kohoavia vaarajonoja, jotka eivät päivän hiihtämiselläkään tuntuneet olevan yhtään lähempänä; putouksina ryöppyäviä koskia, joiden kiviä peitti jääkuori, ja jotka kiertääkseen heidän piti poiketa hyvän verran joenrannan louhikoista metsään.

Välillä joki kulki niin syvällä pystysuorien kallioseinämien välissä, ettei rannalle olisi voinut nousta, vaikka olisi halunnutkin. Kalliot kohosivat öisen joen ylle tummina ja mahtavina. Hämärässä paljaat kalliot näyttivät kuluneelta ovinahkalta, jonka voisi vain nostaa oviaukon edestä sivuun ja astua sisään kiven toiselle puolen.

"Tässä se on. Vedenjakaja." Jama pysähtyi ja nojasi suksisauvaansa, katsoi jonnekin maiseman yli ikään kuin he olisivat nyt ylittäneet jonkin rajan.

Joki oli kaventunut tunnistamattomaksi jo kauan sitten. Pura oli ollut epävarma siitä, saattoiko sitä painauma vaarojen välissä edes sanoa enää joeksi, tai ainakaan samaksi joeksi, joka leveänä laski hänen kotikylänsä ohi mereen ja kutsui loheta koskiensa taakse kutemaan. Välillä vesistö oli laajentunut järviksi, joista erkani useita jokia tai puroja kuin verisuonia kaavittavan nahkan pinnassa. Joki oli kuin valtimo, joka levitti pienetkin suonensa

pitkin ruumista, mutta kuten verelläkään, myöskään joen vedellä ei tuntunut olevan alkulähdettä, se virtasi eri suuntiin, kunnes etsiytyi ulos ruumiista tai maisemasta.

Nyt Jama oli kuitenkin mielestään löytänyt kohdan, jossa joki katosi.

"Tämän vaaran kun ylitämme, joet alkavat virrata itään, Valkoiseen mereen."

Joki virtaa maaston mukaan miten itse tahtoo, ajatteli Pura. Ensin etelään, sitten mutkan takana takaisin pohjoiseen ja kiertää jonkin kovan kallion, joka ei alistu veden kulutukselle. Miten voi sanoa, että jostakin kohden katsottuna joen virtauksen suunta on nyt määrätty ja pysyvä? Että muutama askel eri suuntaan, ja se vesi, johon kastaa kätensä, virtaakin Valkoiseen mereen eikä Länsimereen, kuten se vesi, jota äsken joi?

Maisema levittäytyi Puran silmissä samanlaisena joka puolella: korkeina lumisina vaaroina, niiden väliin levittäytyvinä matalina litteinä alueina, joista ei lumen alta saanut selvää, oliko kyseessä puuton suo vai järvi. Joissain notkelmissa kasvoi paljaita lehtipuita tiheässä, niistä pystyi näkemään, että sulan maan aikana paikalla oli rehevä lehto.

"Me olemme aivan lähellä", Jama sanoi. "Aivan lähellä sitä paikkaa, jonne minä sinut halusin tuoda. Jos emme ole perillä huomenna, niin viimeistään päivää sen jälkeen."

Kapea järvi johdatti heitä pitkään kohti itää. Sitä reunustavat rinteet jyrkentyivät, ja niitä peittävät puut harvenivat ja muuttuivat kitukasvuisemmiksi, kunnes jäljellä oli enää pelkkää kiveä ja kalliota. Lopulta järven mutkan takaa näkyi pystysuora kallioseinä, lumeton ja vaalea, punaisia jälkiä täynnä.

Tunkkaisessa valossa se oli kuin portti toiseen maailmaan. Kallio tuntui kaatuvan katsojaa kohti, kun sitä lähestyi. Kivi poimuttui terävästi itsensä sisään, ja ellei poimussa olisi pesinyt kohmeista lunta, olisi voinut luulla, että halkeamasta voi astua kallioon kuin taloon. Silmä kurotti korkeuteen kohti kallion reunaa, jolla suorarunkoiset petäjät tasapainottelivat varman näköisinä.

Kalliota kohti hiihdettäessä kaikki äänet kertautuivat. Suksen liuku lunta vasten, mäystiten märkä natina, hiihtäjien huuhotus ja Jaman yskäisyt. Kallio yski heitä kohden kuin olisi varoittanut lähestymästä.

Ja sitten kaikki äänet katosivat.

Jama lankesi polvilleen kallion eteen. Toinen suksi irtosi mäystimestään ja liukui taaksepäin. Hän taivutti päänsä kohti taivasta ja huusi.

Huuto oli sanaton ja merkityksetön ja täynnä tuskaa. Pura hätkähti ja melkein kaatui itsekin huudon voimasta.

Saman tien kallio huusi takaisin, ja sen huuto oli syvempi ja vahvempi kuin Jaman, kietoutui tiukasti Puran pään ympärille.

Minä näin Jaman kumppanin hengen ensimmäistä kertaa. Se pyöri Jaman ympärillä, tunkeutui harmaana pyrynä hänen kurkustaan sisään, antoi huudolle kaiun. Sitten henki purkautui savuna sieraimista, painautui kalliota vasten, löysi sieltä kohdan, jossa se tikistyi niin pieneksi, että mahtui kalliossa olevaan pieneen koloon. Kolo oli keskellä punaista kämmenenjälkeä.

Kallioon maalatut kuvat väreilivät kuin veden pinnalla. Hirvet vaelsivat kohti kaakkoa punareunaisina, sydän näkyvillä, näyttäen suuntaa hirvien hengille, jotta nämä valitsisivat joukostaan ne, joiden olisi vielä paljastettava sydämensä jousta jännittäville ja keihääseen tarttuville ihmisille.

Kolmiopäiset olennot tuijottivat pistesilmin kallioista, niiden silmät olivat kuin kekäleet. Niiden ääriviivat olivat yhtä selkeät kuin hirvien, jotka oli piirretty viimeisimmän sukupolven aikana. Silti tiesin, että ne olivat vanhoja piirroksia, vanhempia kuin muut. Kallioista tuijottivat

ensimmäiset tenhot ajalta ennen kuin maailma oli järjestynyt, ajalta, jolloin kaikista elävistä ihmisistä tuli kasvottomia heti sen jälkeen, kun he olivat kuolleet.

Ajalta ennen vainajalaa.

Tunsi henkiruumiini murenevan hiukan. Pistesilmien katse osui minuun kuin aalto osuu lapsen kasaamaan kekkoon hiekkaa merenrannalla, jäytää altapäin, kunnes kekoa ei enää ole. Ensimmäiset tenhot olivat luoneet maailman, rakentaneet sen rummulla ja tarinoilla. Niiden ansiosta minä olin vielä tässä, rakkaani rinnalla, kuolemani jälkeen suojelemassa häntä. Niiden ansiosta henkien maailma oli jakautunut osiin, tähän elävien lähelle sidottuun välitilaan, jossa olin, ja vainajalaan, jossa olla, kunnes tulee elävien luokse kutsutuksi. Niiden ansiosta kyynelvet valuivat ja sitten tyrehtyivät, eivätkä kuolemassa kauhistuneet henget jääneet vahingoittamaan kateuksisaa eläviä.

Minä olin keksitty ja muistoilla ylläpidetty, kuten kaikki henget. Olemassaoloni oli hauras, ei vain siksi, että minua pitivät koossa elävien muistot minusta, vaan myös siksi, että muinaiset tenhot olivat järjestäneet niin, että henget itse muistaisivat, keitä olivat elävinä olleet, ja välittäisivät läheisistään.

Ja samalla meidän läheisyytemme piti surua elossa elävien sydämissä.

Jama itki vääritynein kasvoin, ja kun Pura näki sen, alkoi hänkin itkeä.

Pura huusi ja kallio vastasi.

Ja minä nuolin hänen kyyneleensä viimeisen kerran ja pakenin huutoa kallion läpi vainajalaan.